MONITOR

Na R. P. 1773.

Nro: LXVI.

Dnia 18. Sierpnia.

O uſzczęśliwieniu Polſki. Rozdział IX.

ZObaczywſzy potrzebę nauki prawney dla uſzczęśliwienia powſzechnego, należy co także powiedzieć o Lekarſkiey. Umieiętność Lekarſka ieſt wielce użyteczna dla ſzczęśliwości ludu, à zatym rzecz przyzwoita zdaie ſię, aby liczba Lekarzow zgadzała ſię z liczbą Obywatelow każdego Kraiu. Nie trzeba mieć uwagi na ſprzeciwianie ſię

iakowego Pliniusza tych wiekow, albo kogo innego, co będąc oczywistym Nieprzyiacielem Lekarzow, zawziął się na oczernienie ich nauki, odważaiąc się mowić, żeby świat bez niey zostawał szczęśliwszy, y że więcey czyni złego niżli dobrego. Prawda iest, że wielu znayduie się Lekarzow pokazuiących niepewność swoich lekow y ratunkow, są też drudzy, ktorzy szukaią szarletaństwa, y takiego stanu, w iakim więcey można pieniędzy zyskać z tych, co w nich pokładaią ufność, niżeli przywrocić zdrowie albo go zachować. Wszystkie te zarzuty nie przeszkadzaią uznawać w nauce Lekarskiey nie tylko szacowną y uczciwą umieiętność, ale nad to pomoc y podporę, ktorey kożde porządne Państwo potrzebuie dla zachowania zdrowia y życia Obywatelow, à ta pewność potwierdzona iest, iak Panuiących tak mądrych ludzi powagą.

Nafze zdrowie ieft tak fzacownym dobrem, że przechodzi wfzyftkie inne dobra doczesne, à iak fkoro podległe ieft tylu przypadkiom, do nafzey roftropności y miłości właſney należy, uciekać fię do tych, co mogą nas nauczyć fpofobow ochronienia onego, y podania fkutecznych lekarftw na przywrocenie kiedyśmy go ftracili. Nie można powątpiwać flufznie, maiąc przykłady codzienne przed oczyma, żeby Lekarze roftropni y oświeceni niepotrafili nam dawać rad y fpofobow bardzo pomocnych do utrzymania zdrowia według możności, y chronienia fię fłabości, ktore iednak naftąpić mufzą podług Praw przyrodzonych, bo człowiek jeft śmiertelny iako y inne zwierzęta. Pożyteczna też rzecz ieft czytać Pisma lekarfkie o fpofobach zachowania zdrowia. Nakazuią nam one w ftrzemięźliwość y trzeźwość w iedzeniu y piciu, iako też w innych rozkofzach ciała, chcąc, ażebyśmy ie mieli w wymiarkowanych ćwiczeniach, żyiąc w czyftym y zdrowym powietrzu, y ile możności w wefołych myślach, żebyśmy fię y chronili mocnych zapędow namiętności.

Tym fpofobem ieżeli kto umie y może tego używać, ftanie fię fobie famemu Lekarzem, y łatwo mu będzie obeyść fię bez pomocy innych, byle tylko nie miał temperamentu złego, y podległego wzrufzeniom y odmianom, dla ktorych częftokroć nic niepomoże y fztuka: Ale za zwyczay ludzie czynią tak wiele zbytkow y błędow, fama nawet własność powietrza, odmiana czafow y miefięcy tyle fię zlewa na nafze ciało, że czyli z własney czy inney winy podlegli iefteśmy wielu chorobom, à ież e-

â ieżeli niektorzy od tego wyłączeni, to przez osobliwszy iakiś natury Przywiley. Ieżeli Przyrodzenie albo skład ciała ludzkiego ma dosyć mocy, à słabość nie iest bardzo gwałtowna, to one często przezwycięża ią bardziey niżeli lekarstwa, ale gdy słabość iest nad przyrodzone siły, to iuż na ten czas złe, ieżeli do tego Lekarz nie umie sztuki y sposobow polepszenia sił przyrodzonych, y wyczyszczenia złey zawczasu materyi; ktora zawsze pochodzi z iakiego nadpsucia ciekłych, albo stałych ciała części. Nie można przeczyć, aby Lekarze wielu chorych nie odciągali od bliskiey śmierci, ieżeli są wcześnie wezwani, iako to na przykład w Febrach rozpalonych y zgniłych, chorobach łożnych, w Powietrzu, Disenteryach krwawych y innych. Oprocz tego nauka lekarska może leczyć wszystkie prawie choroby pochodzące z niewstrzemięźliwości, ktore tak bardzo zagęściły się ile po wielkich miastach. Ztąd wnieść można, że Kray szczęśliwy, kiedy może mieć rozsądnych Lekarzow, ktorzyby gorliwe żądali rozumieć naydoskonalszą Teoryą swoiey umieiętności, à przez to się wydoskonalali w Praktyce. Bo ieszcze mało kto u nas rozumie, że niepodobna iest zostać szczęśliwym y dobrym Praktykiem, nie będąc z gruntu wiadomym Teoryi. Rozeznanie y znaiomość przyczyn choroby, częstokroć bardzo trudney, nie iest towarem, ktoryby można z łatwością nabydź, ale chcąc bydź doskonałym w sztuce tak potrzebney y delikatney, trzeba umieć to wszystko co czyni biegłym Lekarza: to iest, trzeba nauczyć się Filozofii, Fizyki, Matematyki

tyki, Anatomii, Chimiy, Phiſiologiy, Botaniki y innych umieiętności właściwych lekarſkiey nauce, ktorych uczą we wſzyſtkich Cudzoziemſkich Akademiach.

Potrzeba także dobrze bydź biegłym w Hiſtoryi Lekarſkiey, à czytać uſtawicznie dawnyh y teraźnieyſzych naylepſzych Piſarzow, zacząwſzy od Hippokrateſa aż do czaſow naſzych, oſobliwie zaś można wyczerpnąć dobre zdania, y doświadczenia, gdzie ſię znayduią ſzczegulnieyſze przypadki y wiele oświecenia *w Ephemerydach* Towarzyſtw uczonych iako to w Londyńſkim, Edymburſkim, Paryſkim, Berlińſkim, Mayeńſkim, *naturæ curioſorum* y wielu innych. Należy aby umiał oraz Teoryą Chirurgiy, y znał ſię na ſpoſobach ratowania położnić, à to dla dania ſkutecznych Rad w potrzebie.

Kiedy Lekarz te umieiętności z gruntu zrozumie, można ſpodziewać ſię, że będzie po kilku leciech ſzczęśliwym w Praktyce, à bez tych nauk zawſze chodzić będzie w pociemku, chociażby uſtawne miał lekow używanie. Jeſzcze na tym nie doſyć, należy aby poznał y ſzukał prawdziwych lekarſtw w przyrodzeniu, dla uleczenia wſzelkich chorob, y tym końcem potrzeba, aby był biegłym w Chimiy, y ſam pracował z iak naywiękſzą uſilnością. Bardzo mało mamy dobrych lekarſtw w Aptekach, y na coż ſię zdało poznawać chorobę, y wiedzieć iak ią leczyć, kiedy nie mamy ſpoſobu y lekarſtwa do leczenia oney. Jeſt to niby Rzemieślnik, ktory ma naprawiać zepſuty ſtatek, y wie iak robić, ale nie maiąc naczynia przymuſzony ieſt zoſtawić go w takim ſtanie iakim był przedtym. Jeſzcze y na tym nie doſyć.

ſyć. Lekarz umieiący naygłębſzą Teoryą y wſzyſtkie do tego potrzebne umieiętności, à oprocz tego maiąc naylepſze y naylepiey przyprawne lekarſtwa, nie będzie zawſze ſzczęśliwym, ieżeli nie potrafi ich według czaſu y okoliczności chorego ſtoſować. Jeſt to punkt głowny doſkonałego Lekarza, przepiſanie prawdziwych y dobrych lekarſtw według okoliczności y konſtytucyi chorego. Dla nabycia takowey zręczności, nie doſyć ieſt na umieiętności y praktyce, potrzeba nieiakiey biegłości y przenikania, aby prawdziwe lekarſtwa ſtoſować według przygody. Z tey to przyczyny młodzi Lekarze często błądzą lecząc ſwoich chorych z Kſiążek, chociażby były naylepſze. Chcąc za tym ſądzić o doſkonałości Lekarza, należy mieć względy na te trzy punkta, to ieſt głęboką Teoryią, poznanie y poſiadanie prawdziwych lekarſtw, y wiadomość przyzwoitego zażycia onych: bo ani Teorya, ani lekarſtwa nie uzdrawiaią chorych, lecz taiemnica leczenia zawiſła, na podaniu y ſtoſowaniu prawdziwych lekarſtw do choroby. Na ſzczęście lub raczey nieſzczęście Lekarz w Polſzcze nie potrzebuie tego wſzyſtkiego. Kiedy będzie zalecony mocno od Pana ktorego, lub godney Damy, co ieſzcze lepiey, znaydzie u wielu Oſob wzięcie, nie zadaiąc ſobie tyle trudności.

Rzecz ieſt przedziwna iako wſzyſtkie umieiętności y ſztuki wydoſkonaliły ſię przez dwa wieki, oprocz nauki Lekarſkiey, ktorą wprawdzie oczyſzczono z wielu przywar, ale nie postąpiono w niey według żądania, à nad wſzyſtko w poznaniu prawdziwych lekarſtw, y uży-

użyciu onych, co iest iedynym lekarzow końcem, à celem pragnienia y nadziei chorych. Powiem tu przyczynę, dla czego się tak dzieie. Wszystkie umieiętności, ktore w gorę poszły, maią za obiekt swoy, wymiar, wagę, y Prawa wzruszenia rzeczy. A ponieważ te obiekta iasno wpadaią pod nasze zmysły, tak dalece, że możemy myślą uczynić podobieństwa czy porownania, à potym dociec przez wielki klucz otwieraiący wszystko, to iest Algebrę, nayskrytszych wiadomości, nie dziwno iest postąpić w takowych Naukach. Ale to inna rzecz daleko w Fizyce y wsprawach taiemnych natury, przez ktore ona wydaie wszystko: zwierzęta, zioła, drzewa, kruszce y inne przedziwne dzieła. Poięcie ludzkie nie rozumie więcey nad to co Przyrodzenie wydało, niewiedząc iakim to sposobem zrobiło, bo żaden mądry nie był ieszcze w Warsztacie przyrodzenia żeby mogł widzieć iakim narzędziem pracuie. Są tak subtelne y nieskończenie podzielne, że grube nasze względem nich zmysły niepotrafią dostrzedz. Z tey przyczyny nie można postąpić w Fizyce tylko *pośledniy* à *posteriori*, przez doświadczenia y uwagi. Z tym wszystkim prawdy Matematyczne dowiedzione pomagaią wiele do uczynienia uwag y doświadczenia z większym pożytkiem.

A więc iako Nauka Lekarska iest to Fizyka przystosowana do ciała ludzkiego, à rzetelnie mowiąc Mikrokosmu; Nie można wyciągać, ażeby tak wiele y prętko w niey postąpiono iako w Matematyce. Zostaie nam tylko uwagi y doświadczenia ustawiczne czynić, à potym odkrywać za pomocą innych umieiętności przy-

czy-

czyny y ſkutki. Podobno za czaſem będziemy mogli przez to przybliżyć ſię, aż do progu warsztatu przyrodzenia. Owoż ſię pokazało iasno, czego domagać ſię można od Lekarſkiey nauki, y oney Miniſtrow.

Niżeli zakończę ten Rozdział, nie mogę ſię utrzynać, abym nie opłakiwał loſow Narodu ludzkiego. Lekarze zażywaią tyle trudności, y tak pilnie ſtaraią ſię o zachowanie y przedłużenie życia, niektorych Obywatelow Państwa, tym czaſem widziemy z politowaniem ofiarę życia na woynach tylu tyſięcy ludzi zarazem, dla fałſzywego punktu honoru, dla łakomſtwa za ieden kawałek ziemi. Zapewne Stworca nie dał życia ludziom tym koncem, aby go poświęcali, na doſyć uczynienie drugim. Wſzyſcy Krolowie y Rzeczypoſpolite uſtanowione są dla uſzczęśliwienia w powſzechności ludu, à przecież cała Europa codziennie woiennieyſzą ſię ſtaie. Zażywaią w naſzych czaſach nauk do zabiiania Bliźnich prędzey y ſztuczniey, nie dla obrony granic oyczyſtych, ale naſycenia ſwych namiętności. O nieſzczęśliwy loſie Narodu ludzkiego! Filozofowie pracuią na odmienienie oręża w lemieſze, pługi, à Europa zdaie ſię pracować nad odmianą Lemieſzow na Broń śmiertelną. Y coż z tego wſzyſtkiego przyidzie? Toż ſamo co y przedtym. Wydawſzy na ofiarę tak wielu Obywatelow, ſpuſtoſzywſzy tyle Kraiow, y przewrociwſzy tyle Praw przyrodzonych y ludzkich, wypleniwſzy Kray z ludzi głodem y powietrzem, zawieraią pokoy Chrześcianie miedzy ſobą wieczyſty, to ieſt, do tego czaſu, poki nie będą w ſtanie rozpoczęcia podobney Tragedyi, à potym iedyna zoſtaie ſię chwała uczynienia tak wiele millionow ludzi nieſzczęśliwemi. O iaka chwała!